

หัวใจห้องที่ห้า

The Fifth Chamber of the Heart

บทปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

อังคาร จันทาทิพย์. 2556. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ผจญภัย.

กัลยา กุลสุวรรณ¹
Kunsuwan Kanlaya

...พรมหุบลึก บ้านเรือน แม่น้ำไหล
คือดวงใจไผ่ผืนอันเก่าก่อน
แผ่นดิน ผืนฟ้า เอื้ออาทร
เป็นบ้านเกิดเมืองนอนน่านแสนน่าน
เป็นบ้านเกิดเมืองนอนน่านแสนน่าน...

(อังคาร จันทาทิพย์. 2556: 83)

ปีพุทธศักราช 2556 วงวรรณกรรมไทยได้จารึกชื่อ อังคาร จันทาทิพย์ กวีผู้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์แห่งอาเซียนประเภทกวีนิพนธ์ ด้วยผลงานกวีนิพนธ์ 49 เรื่องใน “หัวใจห้องที่ห้า” ซึ่งเสนอไว้ 2 ภาค คือ ภาคแรก หัวใจห้องที่ห้า 22 เรื่อง และภาคหลังนิทานเดินทาง 27 เรื่อง จำนวน 173 หน้า

บทกวีข้างต้นเป็น 1 ใน 3 บทจากกวีนิพนธ์เรื่อง “หัวใจห้องที่ห้า” สื่ออารมณ์โหยหาสันติสุขแห่งแผ่นดินเกิดชวนให้สงสัยใคร่รู้ว่าหัวใจห้องนี้ของอังคารคนนี้เป็นอย่างไร คนที่มีหัวใจถึงห้าห้องคงไม่ใช่คนธรรมดา ห้องที่ห้าของหัวใจที่ผู้แต่งเสนอมาน่าจะเป็นคำตอบที่อาจส่องทางไปสู่หัวใจทั้งดวง ครั้นเข้าไปสำรวจเบื้องต้นถึงรูปแบบการประพันธ์ จึงพบว่าเกือบทั้งหมดเป็นกวีนิพนธ์ประเภทกลอนแปด นอกจากนี้มีโคลงสี่สุภาพ 5 เรื่อง กาพย์ฉกัณฐ์กับกลอน 1 เรื่อง กาพย์ฉกัณฐ์ 1 เรื่อง โคลงผสมกับกลอน 1 เรื่อง และบทเพลง 1 เรื่อง

¹ พร.ค. (ภาษาไทย) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

หลังจากอ่านหัวใจห้องที่ห้าโดยสังเขป ผู้เขียนรู้สึกเพลิดเพลิน ใคร่เดินเข้าไปสำรวจตรวจสอบหัวใจห้องนี้อย่างลึกซึ้งประูประ่อง เข้าถึงสารัตถะที่ผู้แต่งบรรจุไว้ จึงเริ่มประจักษ์ว่า เหตุใดหัวใจห้องที่ห้าจึงเป็นกวีนิพนธ์เล่มสำคัญที่สุดในบรรดากวีนิพนธ์ที่ส่งเข้าเสนอขอรับการพิจารณาเพื่อรับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์แห่งอาเซียนประจำปีพุทธศักราช 2556 วรรณกรรมเล่มนี้ย่อมเป็นวรรณกรรมเอกในรอบปีของบรรดาแฟนกวีนิพนธ์ นักวิชาการ นักอ่าน นักเขียน นักวิจารณ์ และผู้สนใจทั่วไป ผู้เขียนคือหนึ่งในบุคคลกลุ่มนั้น

เนื้อหาสาระโดยรวมของกวีนิพนธ์สื่อสังขารธรรมสังคมที่เกิดและดับมายาวนานในตำนานแห่งชีวิต ความงดงามในวิถีวัฒนธรรมของครอบครัวธรรมดาแต่ไม่ธรรมดาของคนทีราบสูงคนหนึ่ง ความรันทดของผู้พลัดถิ่นฐานบ้านเกิดที่ต่างเหตุปัจจัย บางช่วงบางตอนของชีวิตและสิ่งพานพบที่สะท้อนออกมา สะท้อนอารมณ์ความรู้สึก เกิดอาการ ร้อนผ่าวในดวงตา น้ำตาไหลหยดโดยไม่รู้ตัว โดยเฉพาะความคิดคำนึงถึงห่อข้าวจากมือแม่เมื่อครั้งยังมีชีวิตและห่อข้าวจากพี่สาว ผู้สืบทอดที่แทนแม่ในเรื่อง **ในกระเป๋าสัมภาระ**

...พร้อมเสียงโทรศัพท์จากพี่สาว
ปฏิเสธ ผลอกีซุกซ่อนสุขแท้
พี่สาวข้าพเจ้าเล่าให้ฟัง
คำข้าวยังอุ่นมือ ตีตื้นใจ

.....
จากเข้าสู่คำหอมล้ากลิ่น
ห่อข้าว! ไม่คาดคิด มีติดมา !
ปลายสายโทรศัพท์จากพี่สาว..
สิ้นเครือ แว่ก้องมาแสนไกล...

เปิดห่อข้าว แฉวบองมือของแม่
อาหารเมื่อแฉ่ทุกครั้งเดินทางไกล
พอลดอยหลัง น้ำตาแม่ก็ไหล....
กลืนข้าวแฉงลงอย่างไรก็ผิดคอ

.....
อย่างเคยชินเปิดกระเป๋า เก็บเสื้อผ้า
และเหมือนว่ายังอุ่นมือ ตีตื้นใจ
ไม่ทันเปิดห่อข้าว...น้ำตาไหล
“เอื้อยห่อข้าวให้ไปกินแฉง...”

(อังคาร จันทาทิพย์ .2556: 159,161)

ยิ่งพิจารณายิ่งพบเห็นรายละเอียดของสาระ ที่ผู้แต่งได้เก็บเกี่ยวจากประสบการณ์ของนักเดินทาง การสอดส่องวิถีชีวิตผู้ยากไร้ คนพลัดถิ่น ตั้งคำถามเกี่ยวกับปัญหาสังคมให้ขบคิดหลายมิติ นับจากความยากจนของชาวนาที่ต้องผัน

ชีวิตมาเป็นพ่อค้าหาบแร่และเป็นกรรมกรแร่ออนตามไซตังงานก่อสร้างในเรื่อง **บทสนทนาของคนพลัดถิ่น** และ **หมู่บ้านในเสียงตอกเสาเข็ม** คนพลัดถิ่นจาก **ชนบทไทยสู่เมืองหลวง** ความล้มเหลวของสังคมและความสับสนของผู้คนในท่ามกลางอารยธรรมใหม่แห่งยุคสมัยใน **ก้าวอย่างย่อนแย้งแห่งศตวรรษ** และ **เสียงกบฏเขาที่ถนนข้าวสาร** ปัญหาชายแดนและการแบ่งฝ่าย เช่น แนวรบกลางเมืองใหญ่ถึงถนนชนบท และ นรกสวรรค์ของคนอื่น โดยเฉพาะ **ความตายของสันติสุข** ที่เย้ยหยันวาทกรรมสันติสุข สื่อความรันทดใจกับชีวิตของผู้คนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่แขวนอยู่กลางทะเลแห่งความตาย เช่น

... สันติสุข ปลุกและปล้นสันติสุข	ไปรยืมปลุกวันจากวันอันอับเฉา
กลบความหวาด กวาดระแวงมาแบ่งเบา	ทอนคความเศร้าเข้าความตายรายรอบตัว
.....	
‘ความตายของสันติสุข’ ปลุกข้าวสาร	‘สัญญาตญาณสัตว์’ ผังคนเขี้ยวจมนเขี้ยว
‘สันติสุข’ ร่างยับเยินเกินยาเยียว	ความห่อเหี่ยวจู่โจมจับหับห้องใจ
“สันติสุขตายแล้ว!” ว้างแว่วเสียง	ป็นยังเปรี้ยวระเปิดปลุกเพลิงลุกไหม้
ยืมเด็กเด็กปัตตานีแต่นี้ไป	วงยืมไหววับวายสูญหายวง!

(อังคาร จันทาทิพย์. .2556: 79,82)

ด้วยความหลากหลายของสารัตถะและน้ำเสียงของกวีด้วยถ้อยคำสำนวนที่เรียบง่าย สงบนิ่ง ทั้งประเด็นให้คิด ทำให้ผู้อ่านสัมผัสได้ความเป็นปราชญ์ของกวีจากกวีนิพนธ์ประเทืองปัญญาอีกเล่มหนึ่งที่อ่านแล้วอยากอ่านซ้ำเพื่อเข้าถึงหัวใจห้องที่ห่ออย่างลึกซึ้งมากขึ้น แนวทางการมองวรรณกรรมร่วมสมัย 3 แนวทาง คือ การวิเคราะห์แนวนอน/มหภาค เป็นการศึกษางานเขียนของนักเขียนคนใดคนหนึ่งโดยพิจารณาความเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการ การวิเคราะห์ห้องค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรม เช่น แนวคิด โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก และการวิเคราะห์วิจารณ์เชิงสังคมและการเมือง (กุสุมา รัชมณี, 2526. 91-91)

ด้วยสารัตถะที่กวีได้เรียงร้อยและจัดเสนอมุมมองของมวลมนุษย์ในสังคมอย่างเป็นระบบหลายมิติ ผู้เขียนจึงตัดสินใจว่าโอกาสนี้จะยังไม่เสนอแง่มุมด้านรูปแบบการประพันธ์ อรรถรสทางเสียง สุนทรียรสทางภาษา แต่จะเสนอ

เฉพาะอรรถรสทางความหมายโดยสังเขป

ชื่อเรื่องทั้ง 49 เรื่องของหัวใจห้องที่ห้า เป็นถ้อยคำชวนคิด ผ่าคำถามให้ค้นหาคำตอบ โดยที่ 43 เรื่องหรือประมาณร้อยละ 88 เป็นนามวลีและกริยาวลี เช่น **หลังรูปนามสันติสุข และเรื่องเล่า, ก้าวอย่างอ่อนแอแห่งศตวรรษ, วัตถุ (ไม่) ต้องสงสัย, ด้านทั้งสองของโลกเสมือน, นรกสวรรค์ของคนอื่น ฯลฯ** ที่เหลืออีก 6 เรื่อง เป็นคำ 4 เรื่องคือ **บรรพกาลภิวัดน์, พรหมแดน, ความฝัน, และ รมณีย์ดอกไม้** เป็นประโยค 2 เรื่องคือ **โลกเปลี่ยนแปลงเรามากกว่าเรา เปลี่ยนแปลงโลก และผีเสื้อขยับปีก** สิ่งที่โดดเด่นคือ ความสดใหม่ จิตสำนึกถึงรากเหง้ามาสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่เป็นจริงในปัจจุบัน และมองด้วยสายตาที่เข้าใจ และตั้งคำถาม แล้วทิ้งค้างให้คิด (ธเนศ เวศร์ภาดา. 2556: 77)

สาระจากหัวใจห้องที่ห้าทั้งสองภาคเป็นน้ำเสียงเกี่ยวกับปรัชญาชีวิต และสังคม, ภาพสะท้อนสังคมและการเมือง, รากเหง้าและความผูกพันกับชีวิต และวัฒนธรรมท้องถิ่นชนบทอีสาน, คนพลัดถิ่น และการเสียดเย้ยสังคมยุคโลกออนไลน์และวาทกรรมการพัฒนา

ภาคแรก หัวใจห้องที่ห้า สะท้อนปัญหาสังคมด้านการเมืองในประเทศ ปัญหาระหว่างพรหมแดนประเทศเพื่อนบ้านและผลพวงแห่งปัญหาเป็นส่วนใหญ่ ด้วยการเสนอภาพปรากฏการณ์ด้วยน้ำเสียงเสียดเย้ยเป็นส่วนมาก เช่นการตั้งคำถามความแตกแยกที่ผู้อื่นหยิบยื่นให้ จากส่วนหนึ่งใน **นรกสวรรค์ของคนอื่น**

นรกหรือสวรรค์ของคนอื่น	เราหยิบยื่นข้างเป็นอยู่ไม่รู้หยุด
ต่างศรัทธายึดถือต่างอยู่	ต่างจุดมองเห็นความเป็นจริง
วันนี้โลกเลือกข้างแตกต่างชั่ว	ดีร้ายรายรอบตัวพราวมายิ่ง
เศร้า สุข ผูกพัน และพึงพิง	ทุกทุกสิ่ง ชังหรือรัก ผลกรุงไป

(อังคาร จันทาทิพย์. 2556: 46)

นอกนั้นยังสะท้อนปัญหาการเมืองระหว่างประเทศชายแดนไทยด้านตะวันออกและด้านใต้ในแนวรบด้านตะวันออก, ก้อนหินดึกดำบรรพ์และแนวรบด้านใต้ ขณะที่สื่อปัญหา ตั้งคำถาม และสะท้อนผลแห่งการสูญเสียและสูญเสียสันติสุข และสันติภาพต่อชีวิต ครอบครัว ของสังคมไว้ด้วย เช่นในเรื่อง แนวรบกลางเมือง

ใหญ่ถึงถนนชนบท โดยได้หยิบยกการสูญเสียใน หลังรูปนามภาพสันติสุขและ
เรื่องเศร้า และการสังเวชชีวิตในสงครามยึดเยื้อในชายแดนภาคใต้ของวีรบุรุษ
นักรบ พลตำรวจเอกสมเพียร เอกสมญา ใน **ไม่มีของขวัญจากสงคราม**

...เลือดของพ่อ เหงื่อของลูก ร่วมปลูกสร้าง	กายพ่อบ้าง แต่หัวใจ ไม่ห่างเหิน
ทางรอบสวน ปลอดภัยรอ พ่อมาเดิน	ไม่นานเกินบ่าเหน็ดไถล้วยชรา...
ฝันของลูกอยู่ในนั้นในฝันพ่อ	คนสวน รอเปลี่ยนผลัดพัก นักรบกล้า
หนองบัวลำภู อยู่ในฝัน บ้านนังस्ता	จอบ เสียม พั่ว รอนันคืน วางปืนลง...
ฝันเล็กเล็ก สิ้นสุดลง ตรงวีรบุรุษ	หมายสมมุติ ขึ้นหลังไฟ ลามไหม้ฝัน
บ้านสวนรอ ขอคืนแค่ คนแก่คนนั้น	ใครทำลาย ของขวัญ พรากสัญญา

(อังคาร จันทาทิพย์. 2556: 73-74)

นอกจากถ่ายทอดวิวัฒนาการของการเมืองเรื่องเศร้า มีกวีนิพนธ์กลุ่ม
หนึ่ง ถ่ายทอดการเยียวยาด้วยแนวคิดอนิจจังด้วยน้ำเสียงเสียดเย้ย เสมือนให้รู้
ให้เข้าใจในยุคอารยะที่สวนทางกับสันติสุข เช่น ความตอนหนึ่งใน **ก้าวอย่างย้อน
แย้งแห่งศตวรรษ?!๙**

...สันติสุข กลางเปลวไฟ ไกลเกินเอื้อม	โลกรุ่งเรือง ช้อนเหลื่อม ความเสื่อมต่ำ
กลางกระแส กาลเชี่ยวกล้า สะตากรรรม	โถมซัด อุบัติซ้ำบอกล้านัย
ก้าวอย่างย้อนแย้งแห่งศตวรรษ	อดีตคึก รุกเข้า เข็ญเงาเคลื่อน
แรงสะท้อน ร้อนเร้า ผลาญเหย้าเรือน	เสื่อมต่ำย่ำเตือนบอกเรือนาน

(อังคาร จันทาทิพย์. 2556: 129-131)

ในภาคหลัง นิทานเดินทาง จำนวน 27 เรื่อง เริ่มด้วยเรื่อง พรหมแดน ที่
บ่งบอกถึงความเป็นหนึ่งเดียวของพื้นพิภพและแผ่นฟ้า

ลมหอบน้ำข้ามน้ำฝนคะนึ่ง	ฝนคะนึ่ง
เขาขีดเทือกผาชิง	ผ่านข้าม
แผ่นดินทะเลถึง	ทุ่งเมฆ
แดนด่านใดอาจข้าม	หับฟ้าหวงฝน

(อังคาร จันทาทิพย์. 2556: 86)

ในภาคหลังนี้สาระหลักคือรากเหง้าและความผูกพันกับชีวิตวัฒนธรรม
ท้องทุ่งชนบทอีสาน สื่อถึงนิทานพื้นถิ่น รากเหง้า วิถีชีวิต และความผูกพันใน
ถิ่นเกิดของคนอีสาน ในเรื่อง ฤดูเก็บเกี่ยว, นิทานหนอนกับแถน, นาค ดำนา
แม่น้ำโขง, บทสนทนาของนพลัดถิ่น, นิทานข้าวกับคน ฯลฯ เหมือนการบอกเล่าชีวิต
และการเรียนรู้ของผู้เขียนเองผ่านการท่องเที่ยวทางจิตวิญญาณ สื่ออรรถรสทาง
อารมณ์และประเทืองปัญญา ก่อเกิดสำนึกรักท้องถิ่น โดยเฉพาะ ฤดูเก็บเกี่ยว
และ รุ่งนิทาน และเรื่องเล่าวันวานของแม่ ที่ฉายภาพท้องทุ่งในความทรงจำ
และนิทานพื้นบ้านอีสาน

ตะวันอ้อมข้าวพราวทุ่ง
ลมหนาวवलแดดอุ่นกรุ่นกลิ่นไธ

เหลืองแพรวพราวรายรังระยิบไหว
หอมคายรวงคายไบบาเบาบาง

.....
ทุ่งชีวิต ฤดูเก็บเกี่ยว เดียวดายฝัน
ลึกและกว้าง กว่ากว้าง ทุ่งทางใจ

.....
เกี่ยวคืนวัน หวานเพาะหวัง ทั้งไกลใกล้
ตามวัย เต็มหวัง รังรอง

(อังคาร จันทาทิพย์. 2556: 94,95)

ฐลู-นางอ้ว ผาแดง-นางไอ่...
เราลาร้างแหล่งหลักเคยพักพิง
น้ำเต่าปungปungผีฟ้าพญาแถน...
อุรังคราตุนิทาน... ขานถ้อยคำ

เวลาผ่านไปไม่หยุดนิ่ง
แต่บางสิ่งอยู่คงความทรงจำ
เคยโลดแล่นเรื่องเล่าอยู่เช้าค่ำ
เรื่องเล่า ลำนำ และตำนาน

(อังคาร จันทาทิพย์. 2556: 97,98)

สำหรับเรื่องราวของคนพลัดถิ่น เป็นมิติที่แสดงถึงน้ำเสียงแห่งความเอื้อ
อาทรต่อเพื่อนมนุษย์ ทุกคนพลัดถิ่นจากชนบทไทย ชนกลุ่มน้อย และคนด้อย
โอกาส เช่น ในบ้านคนไร้บ้าน, วันชาติมอญห้วงทองเหลือง ฯลฯ ดังความตอนหนึ่ง
ที่สื่อถึงโลกของคนพลัดบ้านไปอยู่เมืองหลวงจาก **ในบ้านของคนไร้บ้าน**

โลกของคนไร้บ้านหลากหลายใบ
นัยชายขอบพลัดครอบครัวเพียงชั่วคืน

ชุมชนโลกกว้างใหญ่ได้หีบยื่น
บ้านอยู่เย็นกลายเป็นอื่น ยากคืนย้อน

(อังคาร จันทาทิพย์. 2556: 111)

ส่วน กวีนิพนธ์กลุ่มที่สื่อความเสี่ยงเสียดยั่งยืนสังคมยุคโลกออนไลน์และวาทกรรม การพัฒนา เป็นการสื่อถึงความล้มเหลวหรือภาพสะท้อนของวาทกรรมการพัฒนา ในยุคโลกาภิวัตน์ที่ทำลายธรรมชาติและวิถีชีวิตอุดมสมบูรณ์ของผู้คนให้ผกผันใน **ด้านทั้งสองของโลกเสมือน,ประชาธิปไตยเหนือที่นาผืนเล็ก, เพลงอพยพ** (ญาติในวาทกรรมการพัฒนา) และ **ในกำหนดหยัดชูในเสียงกู่ก้องตะโกน**

กวีนิพนธ์กลุ่มหนึ่งสื่อสารระเหิงปรัชญาชีวิตและสังคม ชี้ถึงสังขรณ์หรือ ธรรมชาติเหนือความเป็นไปทั้งมวล ประมวลจากกวีนิพนธ์ทั้งสองภาคแล้วมี มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ เช่น พรหมแดน,ความฝัน ฯลฯ

สารัตถะที่ประมวลมาอุดมด้วยแง่คิดมุมมองของตัวกวีผ่านการเรียนรู้ ชีวิต การแสวงหาและสร้างสรรค์อย่างมีอัตลักษณ์ของปราชญ์กวีคนนี้ “กวีที่แท้ จริงอยู่เหนือชั้นทลักษณ์ของชั้นทลักษณ์ได้” (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. 2543: 109-110) ซึ่งพ้องกับมุมมองของสถาพร ศรีสังข์โดยสังเขปว่า หัวใจห้องที่หา สดใส ในเนื้อหา ใหม่ในรูปแบบ กวีคิดคำและให้ชุดคำที่เป็นอัตลักษณ์ได้ตั้งใจ เป็นการ สร้างสิ่งใหม่ในสิ่งเก่า โดยเฉพาะความมีน้ำเสียงของกวี (Poetic Sense) ผู้มีชั้นเชิง การนำเสนอเรื่องราวของมนุษยชาติในฐานะคนธรรมดาโดยไม่พิพากษา ไม่ตัดสิน โดยตั้งคำถาม เสียดยั่งยืนผู้คนผู้อยู่ภายใต้ปัญหาสังคม สงคราม ความเหลื่อมล้ำ การเอารัดเอาเปรียบ (สถาพร ศรีสังข์. 2556: 76-77)

แม้ไม่ได้มองหัวใจห้องที่ห้าครอบคลุมถึงมิติด้านภาษา ด้วยหวังว่าจะได้ นำเสนอในโอกาสต่อไป สารัตถะที่กล่าวมาโดยสังเขป น่าจะแทนคำเชิญชวนให้ เข้าไปสัมผัส กวีนิพนธ์ลูกอีสานธรรมดา ๆ ที่ไม่ธรรมดาอย่างอังคาร จันทาทิพย์ ผู้บอกเล่าเรื่องราวธรรมดาที่เป็นภาพแทนปัญหาของมวลมนุษย์ในสังคมโลกด้วย น้ำเสียงแห่งความเอื้ออาทรต่อมวลมนุษย์ผู้ร่วมทุกข์ สำหรับคนอีสานโดยสาย เลือดหรือคนทั่วไปถ้ายังไม่ได้อ่านหัวใจห้องที่ห้า ก็น่าจะคล้ายเหมือนกับไม่ได้อ่าน “ลูกอีสาน” ของคำพูน บุญทวี และ “คำอ้าย” ของ ยงค์ ยโสธร

ผู้ที่ได้อ่านหัวใจห้องที่ห้า น่าจะมีห้องหัวใจเพิ่มขึ้นอีกห้องสองห้อง สำหรับบรรจุความเข้าใจและ ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคมทุกซอก มุม ทุกสถานะ รวมถึงได้เข้าไปทำความเข้าใจและเข้าถึงหัวใจทุกห้องของอังคาร

จันทาทิพย์ ปราชญ์กวีลูกหมอลำพื้นบ้านแห่งมัญจาคีรี ศิษย์มีครูนักแต่งเพลง
อย่าง ประยูร ลาแสงและคนอื่นๆ โดยเฉพาะมีผลงานกวีนิพนธ์รวมเล่มอีกหลาย
เล่ม เคยรับรางวัลกวีนิพนธ์ชนะเลิศปดาห์หนังสือแห่งชาติ, รางวัลเชว่นบุ๊กร
อะวอร์ด, รางวัลนายอินทร์อะวอร์ด และรางวัลจากสมาคมภาษาและหนังสือ

เอกสารอ้างอิง

- กุสุมา รัชมณี. (2556). **การวิจัยวรรณคดี**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ภาค
วิชาภาษาต้นออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2556). **วรรณสารวิจัย**. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. (2543). **การวิเคราะห์วรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ : ศยาม.
- อังคาร จันทาทิพย์. (2556). **หัวใจห้องที่ห้า**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ผจญภัย.
- อิงอร สุพันธุ์วนิช.(ม.ป.ป.).**วรรณกรรมวิจารณ์**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิสวีอิน (นามแฝง). (2556). “อังคาร จันทาทิพย์ กวีซีไรต์ 2556 ผู้ข้ามพรมแดน
ด้วย ‘หัวใจห้องที่ห้า’, “**เนชั่นสุดสัปดาห์**. 22(1111) : 76-77.